

**В.В. Савчак, канд. юрид. наук,
судовий експерт, доцент кафедри
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**

ВИРІШЕННЯ СУДОВОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ ПИТАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИЛУЧЕННЯМ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Дана публікація присвячена дослідженню процедури вилучення земель лісогосподарського призначення з точки зору питань, вирішуваних судовою експертизою. Земельна ділянка, яка перебуває у постійному користуванні державного лісогосподарського підприємства може бути передана фізичній або юридичній особі у власність або користування лише після її вилучення з користування такого підприємства. Зачасту землі лісогосподарського призначення, в тому числі землі лісового фонду, передаються у власність громадян як землі запасу, не надані у власність та користування, під сільськогосподарськими угіддями. В результаті таких незаконних операцій чисельна кількість земель лісового фонду просто зникає. Автором досягнуто висновків, що під час проведення судової експертизи з питань землеустрою безпосередньо підлягають встановленню: місцезрозташування досліджуваної території відносно меж населених пунктів; типи угідь, розташованих в межах досліджуваної земельної ділянки; дата вилучення земель; види використання, для яких виконано вилучення земель.

Ключові слова: *землі лісогосподарського призначення, землі лісового фонду, вилучення земель, судова експертиза, постійне користування*

Вступ. Стрімке становлення за останні роки видів інженерно-технічної судової експертизи, приналежних до сфери землевпорядкування та кадастру, на засадах самостійності та постійного збільшення розв'язуваних завдань означає, що за роки незалежності України земля ставала об'єктом мільйонів законних та позаконних операцій. У зв'язку з цим, судова експертиза даної сфери, як правило, здійснюючи ретроспективний аналіз та досліджуючи фактичний стан об'єктів, покликана встановити факт дотримання чи недотримання норм земельного законодавства з питань відведення та передачі земельних ділянок у власність або користування, наявність чи відсутність накладань, порушення меж тощо.

Серед іншого, предметом дослідження експертизи з питань землеустрою нерідко стають землі лісогосподарського призначення, раніше вилучені у державних лісогосподарських підприємств.

За даними Державного агентства лісових ресурсів України, загальна площа лісів в Україні становить 10,4 млн. га, що дорівнює 15,9 % її території, з

них найбільша лісистість зосереджена в Українській Карпатах та на Поліссі [1].

Згідно законодавчих положень, ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезростаюванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави (ч. 2, 3 ст. 1 Лісового кодексу України) [2].

З огляду на комплекс функцій, які покладено на ліси в Україні, а також незначну територію, яку вони займають в межах всієї країни, вважаємо, що такі заслужують на окрему увагу, в тому числі при проведенні судових експертиз – земельної технічної експертизи та експертизи з питань землеустрою, передбачених Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [3].

Постановка проблеми. В порядку ч. 5 ст. 116 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), земельні ділянки, які перебувають у власності чи користуванні громадян або юридичних осіб, передаються у власність чи користування за рішенням органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування лише після припинення права власності чи користування ними в порядку, визначеному законом [4].

Згідно положень ч. 1 ст. 56, ст. 57 ЗК України, землі лісогосподарського призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Земельні ділянки лісогосподарського призначення за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються в постійне користування спеціалізованим державним або комунальним лісогосподарським підприємствам, іншим державним і комунальним

підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані підрозділи, для ведення лісового господарства.

Як правило, спеціалізованими підприємствами, яким земельні ділянки лісогосподарського призначення передані у постійне користування є державні лісогосподарські підприємства.

Тобто, земельна ділянка, яка перебуває у постійному користуванні державного лісогосподарського підприємства може бути передана фізичній або юридичній особі у власність або користування лише після її вилучення з користування такого підприємства, одним із приводів для чого може бути письмова згода уповноваженої особи підприємства (в порядку ст. 141 ЗК України).

Разом з тим, межі такого землекористування землями лісогосподарського призначення, як правило в натурі (на місцевості) не виражені, а інформація, відображена у правовстановлюючих документах, не відповідає дійсності, що в сукупності унеможлиблює визначення краю меж земель, що перебувають у постійному користуванні.

Тому, за часту землі лісогосподарського призначення, в тому числі землі лісового фонду, передаються у власність громадян (переважно для будівництва житлових будинків) як землі запасу, не надані у власність та користування, під сільськогосподарськими угіддями. В результаті таких незаконних операцій чисельна кількість земель лісового фонду просто зникає. Адже при будівництві житлових будинку дерева, що становлять лісовий фонд, безслідно знищують.

За допомогою інституту судової експертизи в межах кримінальних проваджень є можливим встановити, чи насправді відведення земель виконано за рахунок земель лісового фонду, якщо так, то чи проведена належним чином процедура вилучення таких земель, та відбувалося таке вилучення у відповідності до норм земельного законодавства.

Результати. Проведення судової експертизи з питань землеустрою, що досліджує вилучення земель лісогосподарського призначення необхідно здійснювати з урахуванням наступних особливостей.

Місцезорозташування досліджуваної території відносно меж населених пунктів. Стаття 149 ЗК України врегульовує порядок вилучення земельних ділянок передусім диференціюючи прийняття рішення про вилучення земельної ділянки органами влади в залежності від форми власності земель. Разом з тим, з набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» від 06.09.2012 № 5245-VI, за загальним правилом розмежування земель виконаного за принципом їх місця розташування (в межах населених пунктів – землі комунальної власності, за межами населених пунктів – землі державної власності) [5].

Таким чином, розташування досліджуваної земельної ділянки в межах чи за межами населеного пункту має безпосереднє значення при проведенні судової експертизи. Адже в першому випадку рішення про вилучення земельної ділянки належить до компетенції органу місцевого самоврядування, а в другому – до повноважень органу державної влади.

Складність такого дослідження полягає в тому, що координати окружних меж населених пунктів відсутні, межі населених пунктів встановлені графічно та не винесені в натуру (на місцевість). Тому співставлення такої інформації із місцем розташування земельної ділянки, яке виражене просторовими координатами, займає значний проміжок часу та не дає однозначних результатів.

Типи угідь, розташованих в межах досліджуваної земельної ділянки. Згідно положень ч. 9 ст. 149 ЗК України земельні ділянки державної власності під ріллею, багаторічними насадженнями для несільськогосподарських потреб, лісами для нелісогосподарських потреб вилучаються Кабінетом Міністрів України.

Тобто, при проведенні такого роду судових експертиз важливо встановити які типи угідь розташовані в межах досліджуваної земельної ділянки. При цьому, слід враховувати, що у випадках проведення дослідження в межах кримінального провадження, дані, вказані у довідках з державної

статистичної звітності по формі 6-зем як правило не відповідають дійсності.

Тому, в такому випадку доцільно виконати дослідження шляхом співставлення інформації про межі виділів та кварталів земель лісогосподарського призначення за місцем розташування досліджуваної земельної ділянки та інформації про координати поворотних точок межі земель відповідного державного лісогосподарського підприємства, оскільки інформація про межі проходження виділів та кварталів у системі координат не визначалася.

Варто враховувати, що термін «ліси» не охоплює всієї категорії земель лісогосподарського призначення.

Зокрема, згідно ст. 5 Лісового кодексу України (далі – ЛК України) до земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства.

Згідно абз. 4, 5 ст. 1 ЛК України лісова ділянка – це ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі. Лісові ділянки можуть бути вкриті лісовою рослинністю, а також постійно або тимчасово не вкриті лісовою рослинністю (внаслідок неоднорідності лісових природних комплексів, лісогосподарської діяльності або стихійного лиха тощо). До не вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок належать лісові ділянки, зайняті незімкнутими лісовими культурами, лісовими розсадниками і плантаціями, а також лісовими шляхами та просіками, лісовими протипожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами.

Згідно абз. 6 ст. 1 ЛК України земельна лісова ділянка – це земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення

лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства.

За ст. 4 ЛК України, до лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара. До лісового фонду України не належать: зелені насадження в межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені в установленому порядку до лісів; окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

Таким чином, категорія «землі лісогосподарського призначення» є ширшою по відношенню до категорії «лісові землі», що в свою чергу складаються з лісових ділянок.

За аналогією до положень ст. 12 ЛК України, яка врегульовує набуття права приватної власності на ліси та ідентифікує їх як земельні лісові ділянки, приймаємо, що «лісами», як територією, щодо якої можуть виникати права, слід вважати саме земельні лісові ділянки.

Тому, при проведенні експертизи з питань землеустрою щодо вилучення земель лісогосподарського призначення слід враховувати, що рішення про вилучення земель приймається Кабінетом Міністрів України лише стосовно земель під лісами, які в свою чергу становлять лише частину категорії земель лісогосподарського призначення.

Дата вилучення земель. Редакція ч. 9 ст. 149 ЗК України, чинна до вступу в силу положень Закону України «Про внесення змін до Земельного та Лісового кодексів України щодо збереження лісів» від 15.03.2012 № 4539-VI, передбачала, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо прийняття рішення про вилучення лісів для нелісогосподарських потреб стосувалося лише лісів площею більше одного гектару. На сьогодні чинна редакція статті закріплює за Кабінетом Міністрів України таке повноваження в цілому, незалежно від площі земельної ділянки, що вилучається.

Тому, при виконанні дослідження важливим є проміжок часу, за якого здійснювалося вилучення земель під лісами, та дата прийняття органом влади

відповідного рішення, оскільки до набуття чинності названим Законом вилучення таких земельних ділянок площею до 1 гектара не потребувало прийняття такого рішення Кабінетом Міністрів України.

Окрім того, за Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Деякі питання розпорядження земельними лісовими ділянками» від 10 квітня 2008 р. № 610-р. зупинено прийняття рішень про надання згоди на вилучення земельних лісових ділянок, їх передачу у власність та оренду із зміною цільового призначення та постановлено відкликати раніше надану згоду на таке вилучення ділянок, коли місцевими органами виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування не прийнято відповідні рішення [6]. Редакція Розпорядження з моменту його прийняття по сьогодні неодноразово змінювалася.

Таким чином, при аналізі процедури вилучення лісових земель на відповідність чинному на момент її проведення земельному законодавству, дата початку процедури вилучення має безпосереднє значення для результатів судової експертизи.

Види використання, для яких виконано вилучення. Як встановлено вище, згадувана норма ч. 9 ст. 149 ЗК України передбачає особливий порядок вилучення для земель під лісами шляхом прийняття відповідного рішення Кабінетом Міністрів України.

Разом з тим, такий особливий порядок має місце лише у випадку, якщо землі під лісами вилучаються для нелісогосподарських потреб.

Виходячи із положень ч. 5-9 ст. 149 ЗК України, у разі відсутності при вилученні земель сукупності необхідних ознак (перша – вилучення земель під лісами, друга – вилучення таких земель для не лісогосподарських потреб), таке вилучення не належить до повноважень Кабінету Міністрів України.

Зокрема, згідно ч. 5 ст. 149 ЗК України районні державні адміністрації на їх території вилучають земельні ділянки державної власності (крім випадків, визначених частиною дев'ятою цієї статті) які перебувають у постійному користуванні, в межах сіл, селищ, міст районного значення для всіх потреб та

за межами населених пунктів для сільськогосподарського використання, ведення водного господарства та будівництва об'єктів, пов'язаних з обслуговуванням жителів територіальної громади району.

Згідно ч. 5 ст. 149 ЗК України обласні державні адміністрації на їх території вилучають земельні ділянки державної власності, які перебувають у постійному користуванні, в межах міст обласного значення та за межами населених пунктів для всіх потреб, крім випадків, визначених частинами п'ятою, дев'ятою цієї статті.

При цьому, вид використання земельної ділянки, яка вилучена з постійного користування держлісгоспу як правило важко встановити. Зокрема, під час процедури вилучення земель в рішеннях органів влади таке не вказується, а під час відведення вже вилучених земель для потреб громадян, не зазначається приналежність в минулому їх до лісових земель у віднорідних виділах та кварталах.

Відтак, в результаті документального аналізу такі земельні ділянки сприймаються як докорінно різні з відмінним місцем розташування та історією.

Обговорення. Землі лісогосподарського призначення, та землі лісового фонду окремо є предметами дослідження як правило науковців та практиків юридичної сфери.

Зокрема, одні дослідники присвячують свої праці вивченню правового регулювання використання лісових ресурсів та відповідальності за порушення законодавства даної сфери. До даної групи можемо віднести праці Н.В. Мафіної [7], Л.В. Мендик [8], публікації О.П. Чопик [9], А Семенюк [10] тощо.

Інші дослідники зосереджують свої дослідження на методах інвентаризації земель лісогосподарського призначення. Зокрема, О.Г. Часковський [11] у своїй дисертації обґрунтувати найбільш прийнятні методи підвищення інформативності зображень та автоматичної класифікації знімків для створення лісових тематичних карт, з'ясувати вплив рельєфу і природного освітлення на властивості супутникових знімків і відображення на них

основних категорій земель лісового фонду; провів розподіл насаджень за віковими категоріями на основі супутникових сканерних знімків.

Разом з тим, комплексні дослідження категорії земель лісогосподарського призначення, які присвячені як аналізу норм спеціальних нормативно-правових актів, так і особливостям роботи із документацією із землеустрою, картографічним матеріалом із зображенням лісонасаджень, кварталів та виділів наразі є поодинокими.

Висновки. В склад земель лісогосподарського призначення входять лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства.

При цьому, під особливою охороною держави перебувають землі під лісами, що зводиться до необхідності прийняття рішення про їх вилучення Кабінетом Міністрів України.

За допомогою інституту судової експертизи в межах кримінальних проваджень є можливим встановити, чи насправді відведення земель виконано за рахунок земель лісового фонду, якщо так, то чи проведена належним чином процедура вилучення таких земель, та відбувалося таке вилучення у відповідності до норм земельного законодавства.

Проведення судової експертизи з питань землеустрою, що досліджує вилучення земель лісогосподарського призначення необхідно здійснювати з урахуванням наступних особливостей: місцезрештування досліджуваної території відносно меж населених пунктів; типи угідь, розташованих в межах досліджуваної земельної ділянки; дата вилучення земель; види використання, для яких виконано вилучення.

Список використаних джерел

1. Загальна характеристика лісів України [Електронний ресурс]/ Державне агентство лісових ресурсів України. – Режим доступу до тексту: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=62921&

2. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Відомості Верховної Ради України, 1994. - №

17. – Ст 99. – Режим доступу до тексту: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.

3. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [Електронний ресурс]/ Міністерство юстиції України. – Офіц.вид. – К.: Офіційний вісник України, 1998. - № 46. – С. 172. – Режим доступу до тексту: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Офіц.вид. – К.: Відомості Верховної Ради України, 2002. - № 3. – Ст 27. – Режим доступу до тексту: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» від 06.09.2012 № 5245-VI [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Офіц.вид. – К.: Відомості Верховної Ради України, 2012. - № 51. – Ст. 573. – Режим доступу до тексту: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4539-17>.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання розпорядження земельними лісовими ділянками» від 10 квітня 2008 р. № 610-р [Електронний ресурс]/ Кабінет Міністрів України. – Офіц.вид. – К.: Офіційний вісник України, 2008. - № 31. – Ст. 1001. – Режим доступу до тексту: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/610-2008-%D1%80/ed20080410>.

7. Мафіна Н.В. Адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/ Н.В. Мафіна. – К., 2007. – 30 с.

8. Мендик Л.В. Відповідальність за порушення лісового законодавства: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право»/ Л.В. Мендик. – К., 2009. — 21 с.

9. Чопик О.П. Переведення земель лісгосподарського призначення у запас: проблеми законодавства та практики [Електронний ресурс]/ О.П. Чопик// Університетські наукові записки. – 2009. – № 4(32). – С. 150-155. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Unzap_2009_4_29

10. Семенюк А. Правове регулювання використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду[Електронний ресурс]/А. Семенюк// Режим доступу: <http://asemenyuk.com/index.php/usnyi-ispyt/18-xiv-zakonodavstvo-prodovkillia-zemelne-vodne/302-2011-05-02-13-15-32>.

11. Часковський О.Г. Інвентаризація лісових насаджень розточчя з використанням дистанційних методів: автореф. дис. сільськогосп. наук: 06.03.02 «Лісовпорядкування і лісова таксація»/ О.Г. Часковський. – К., 2001. – 23 с.

РЕШЕНИЕ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗОЙ ВОПРОСОВ, СВЯЗАННЫХ С ИЗЪЯТИЕМ ЗЕМЕЛЬ ЛЕСОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗВАЧЕНИЯ

В.В. Савчак

Данная публикация посвящена исследованию процедуры изъятия земель лесного фонда с точки зрения вопросов, решаемых судебной экспертизой. Земельный участок, находящийся в постоянном пользовании государственного лесохозяйственного предприятия может быть передан физическому или юридическому лицу в собственность или пользование только после ее изъятия из пользования такого предприятия. Зачастую земли лесного фонда, в том числе земли лесного фонда, передаются в собственность граждан как земли запаса, не предоставленные в собственность и пользование, под сельскохозяйственными угодьями. В результате таких незаконных операций численное

количество земель лесного фонда просто исчезает. Автором достигнуто выводов, что во время проведения судебной экспертизы по вопросам землеустройства непосредственно подлежат установлению: месторасположение исследуемой территории относительно границ населенных пунктов; типы угодий, расположенных в пределах изучаемой земельного участка; дата изъятия земель; виды использования, для которых выполнено изъятие земель.

Ключевые слова: земли лесного фонда, земли лесного фонда, изъятие земель, судебная экспертиза, постоянное пользование.

DECISION ON FORENSICS QUESTIONS OF WITHDRAWAL OF LAND FOR FORESTRY PURPOSES

V.V. Savchak

This publication is dedicated to the investigation procedure seizure of land for forestry purposes in terms of the issues solved forensics. Land that is in constant use forest enterprises can be transmitted person or entity ownership or use only after its removal from the use of such an enterprise. Too often land for forestry purposes, including forest lands, transferred to the ownership of citizens as reserve lands are not given the ownership and use, in agricultural land. As a result of these illegal transactions numerical amount of forest land just disappears. The author reached the conclusion that during the forensic examination on land bezposedno be established: location relative to the study area boundaries of settlements; types of land located within the study of land; date of withdrawal of land; uses for which fulfilled removal.

Keywords: land for forestry purposes, forest lands, land seizure, forensics, permanent use.